

DİN KÜLTÜRÜ ve AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİMİNİN TEMELLERİ ÜZERİNE

Mustafa ÖNDER*

Öz

Din dersinin niçin okullarda yer aldığı ve öğretimin genel amaçlarına ne gibi bir katkı sağlayacağı, bu katkının gerekli olup olmadığı tartışılmaktadır. Okul toplumun değerlerini görmezden gelemeye ve bu değerleri öğretmekle mükelleftir. Din ise değerlerin en önemlilerinden biridir. Din öğretimi ilk insanla birlikte başlamış, tarihi seyir içerisinde çeşitli yöntemlerle ve farklı mekânlarda devam etmiştir. Din Dersi Osmanlıdan günümüze kadar kısa bir süre hariç, değişik isimlerle okul programlarında yer almıştır.

Her milli eğitim sisteminin yetiştirmeyi amaçladığı bir insan tipi ve sahip olduğu değerlerden etkilenen bir eğitim politikası vardır. Türk milli eğitim felsefesinin temelini Tevhid-i Tedrisat (öğretim birliği) Kanunu'nda buluyoruz. Eğitimin tek merkezden planlanıp, denetlenmesini amaçlayan bu düzenleme ile milli, manevi, ahlaki, insani ve kültürel değerlere sahip nesiller yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Din dersi bu amaca katkı sağlayacak derslerden biridir.

Eğitimin görevi fertlerin bütün ihtiyaçlarını doğru ve dengeli biçimde karşılamaktır. Doğru dini bilgi de fertler için bir ihtiyaç ve haktır. Din öğretimi kişilerin sosyalleşmesine katkıda bulunurken, dini etkinliklere katılacaklara gerekli hazır bulunuşluğu sağlar, katılmayanlara ise değerlendirme yeteneği kazandırır. Bu şekilde din istismarcılardan korunmuş olur.

Eğitimin görevlerinden birisi de, maddi-manevi kültürümüzü yetiştirmekte olan nesillere aktarmaktır. Günümüz dünyasında insanların birbirlerinin inanç ve değerlerini tanımaları bir ihtiyaç haline gelmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 1982 anayasasının 24. maddesi, uluslararası antlaşmalar, Avrupa Konseyi kararları din öğretiminin hukuki temellerini oluşturur. Her ülkenin farklı bir laiklik anlayışı vardır. Ülkemizde yaklaşık 80 yıllık bir tecrübe neticesinde Din Öğretimi şekillenmiş ve beklentileri karşılayacak düzeye yaklaşmıştır.

Avrupa ülkelerinin büyük bölümünde Din Dersi okullarda mevcuttur. Farklı uygulamalara rağmen, AB ülkelerinde Din Dersi pedagojik açıdan temellendirilmiş ve genel eğitim içinde yer almıştır. Makalemizde Din dersinin okulda niçin yer aldığını, genel amaçların gerçekleşmesine yapacağı katkıyı, bu katkıya ihtiyaç olup olmadığını irdelerken; din öğretiminin tarihi, kültürel, felsefi, bireysel, hukuki ve uluslararası temellerini ortaya koymaya çalıştık. Din öğretimini Avrupa ülkelerindeki uygulamalar ve laiklik ilkesi çerçevesinde ele aldık.

Anahtar Kelimeler: DKAB Dersi, Din Öğretimi, Din Öğretiminin Temelleri, Laiklik ve Din Öğretimi, Avrupa Ülkelerinde Din Öğretimi.

RELIGIOUS CULTURE AND MORAL EDUCATION BASICS

Abstract

It is discussed that ; why religion course takes place in school , how it provides contribution to general objectives of instruction . The school can not ignore to afford the values of the community and have to teach those values. Religion is one of the most important value. The teaching of religion started with the first people and continues in a variety of ways and in different places . Religion

* Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İDKAB Eğitimi Bölümü, monder@ibu.edu.tr

classes takes place in schools since Ottoman Empire- except for a short period of time- in different names.

Every national educational system aims to educate a type of people and a training policy which affected from values. We find the Turkish national education philosophy in Law Faculty Union. With this regulation, education is planned at the control of a single center ,and also aimed at cultivating generations which has national, spiritual, moral, humanitarian and cultural values.

The task of education is to meet all the needs of accurate and balanced manner in jurisprudence. True religious knowledge is a right and need for individuals. Teaching of religion contributes socializing of people and provides readiness who participate religious activities also give evaluation capability who refuse to participate religious activities.

One of the tasks of education is to transfer material and spiritual culture on young people. In today's world recognising each other's faith and values has become a need for people. The 24. item of 1982 Constitution, international treaties , Law Faculty Union and decisions of the European Union creates the legal foundations of the religion teaching. Each country has a different understanding of secularism. As a result of a nearly 80-year experience , religion education shaped and meet the expectation level in our country.

Most of the European countries has religion classes in schools. Despite the different applications in the EU the Religion Course based in general education and the pedagogical aspects . In our article we tried to discuss the entity of Religion Course in schools , contribution to the realization of the common objectives of Religion Course and does this contribution need be pointed out. And also we have tried to put forward individual historical, cultural, philosophical ,legal and international foundations of Religion Course. we have discussed the Religion Education within the framework of the principle of secularism and European countries applications.

Keywords: Religion Course , Teaching of Religion, Education Basics of Religion, The teaching of Religion and secularism , The Teaching of Religion In European Countries.

Giriş

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi'nin niçin okullarda okutulduğu sorusu güncelliğini korumaktadır. Bu çalışmamızda din öğretiminin okul müfredatlarında yer almasının gerekçelerini tartışacağız. Bu bağlamda laiklik ve din öğretimi ilişkisini irdeleyeceğiz. AB ülkelerindeki din öğretimi uygulamalarından bazı örnekler inceleyeceğiz. İncelemeye geçmeden önce şunu vurgulamakta yarar vardır: “Niçin okulda din öğretimi?” sorusuna verilebilecek cevaplar farklılaşabilir. Bu farklılaşmada okulda verilecek din öğretimi dersinin türü önemli bir etken olur. İsteğe bağlı ve/veya seçmeli bir din dersinin temellendirmesine hizmet edecek cevaplar ile zorunlu olan bir din kültürü dersine verilecek cevaplar çok farklılaşmalar gösterir. İsteğe bağlı ya da seçmeli bir derste dinin kendisi, bireyin din ihtiyacı ön plana çıkarken zorunlu din kültürü dersinde toplum, kültür, sosyal barış ön plana çıkabilir. Bu birinin temellerinin diğerinde hiç söz konusu

edilmediği ve edilemeyeceği anlamına gelmez. Vurgulanmak istenen sadece öncelikler meselesidir.

Okullarda din dersinin yeri her zaman tartışılan önemli konulardan birisi olmuştur. Günümüzde de din öğretiminin okuldaki yeri, amacı, yöntem ve içeriği ile ilgili tartışmalar ve araştırmalar devam etmektedir. Bu dersin diğer derslerin yanında niçin okulda yer alması gerektiği, bu derse neden ihtiyaç duyulduğu soruları güncelliğini korumaktadır.¹ Din öğretiminin okullardaki öğretim programı içindeki yeri açısından iki sorunun cevaplandırılması gerekmektedir: a) Din dersi okulun, dolayısıyla milli eğitimin genel öğretim amaçlarına ulaşmasında nasıl bir katkı sağlayabilir? b) Bu katkı ne ölçüde gereklidir?²

Okul toplumdan ve onun değerlerinden bağımsız, toplumsal gerçekliklerden farklı bir eğitim gerçekleştiremez. Eğitim-öğretimde toplumumuzda hâkim olan İslam dini ve ahlakı hakkında gerekli davranışları kazandırmak, hayatın bazı boyutlarının dini açıdan nasıl yorumlandığına dair bilgiler vermek okulun görevleri arasındadır. Okul dini bir tavır da takınamaz.³ Öğrencilerin dini bilgi ve sorularının başka branş dersleri tarafından karşılanması da mümkün değildir. Bu ihtiyacın özel bir branş dersi ile karşılanması en doğal olanıdır, bu ders de ülkemiz okullarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersidir. Seçmeli olarak konulan Temel Dini Bilgiler, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberin Hayatı dersleri de okulda din öğretimi çerçevesinde değerlendirilmelidir. Ancak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi zorunlu bir kültür dersi olmasıyla diğerlerinden farklılaşmaktadır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin katkısının ne ölçüde gerekli olduğu sorusuna gelince; verilecek cevap Din ve Ahlak öğretiminin genel eğitim içindeki yeri, önemi,

¹ Bk. Mualla Selçuk, "Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri", *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*, MEB Yayınları, İstanbul 2000, ss.11-21; Recep Kılıç, "Din Öğretiminin Temellendirme Problemi", *Türkiye'de DinEğitimi ve Öğretimi*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1999, ss.54-62; Cemal Tosun, "Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimine Genel Bir Bakış", *Tartışılan Değerler Açısından Türkiye*, TDV Yayınları, Ankara 1996, ss.95-112; Mustafa Öcal, "Cumhuriyet Döneminde İlk, Orta ve Yüksek Öğretimde Din Öğretimi", *Türkiye'de DinEğitimi ve Öğretimi*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1999, ss.309-344; Hasan Onat, "Niçin Din Eğitimi", *Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu Bildirileri*, AÜİF ve TÖMER Yayınları, Ankara 1997.

² Mualla Selçuk, *a.g.m.*, s. 12.

³ Mualla Selçuk, "Din Öğretimi Özgürleştiren Bir Süreç Olabilir mi?", *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*, MEB Yayınları, İstanbul 2000, s. 207-210.

muhtevasını belirler.⁴ Din ve Ahlak Öğreniminin temellerinde bu sorunun cevabını bulabiliriz. Şimdi Din Öğretiminin temellerini birlikte inceleyelim:

Din ve Ahlak Eğitimi ve Öğretiminin Tarihsel Temelleri

Din eğitimi ilk insanla birlikte başlamıştır diyebiliriz. İslam dininde de ilk vahiyle birlikte din eğitimi başlamıştır. Vahyin yazılması, ezberlenmesi ve bilmeyenlere öğretilmesi eğitim faaliyetinin de başlaması demektir. İslam tarihi boyunca din eğitimi ve öğretimi çeşitli şekillerde ve kurumlarda devam etmiştir. Küttab, yani ilk mektepler, Mescitler vb. kurumlar İslam eğitimi ve öğretiminin ilk kurumları olmuştur. Daha sonra Medreseler devreye girmiştir. Bunların en bilineni 1067’de Bağdat’ta hizmete giren Nizamiye Medresesidir. Bu kurumlar birer dini eğitim kurumu olmuşlardır. 18 Yüzyılın sonları ile ve özellikle de Tanzimat sonrasında başlayan modern mekteplerin açılmasıyla din eğitimi ve öğretiminde yeni bir döneme girilmiştir. Sıbyan Mektepleri, Rüşdiye, İdadi ve Sultani adı verilen ilk ve ortaöğretim okullarında din dersi yer almıştır. Geleneksel eğitim kurumları dini nitelikli eğitimlerine devam ederken yeni açılan okul türleri eğitim programlarında bir din dersine yer ayırmakla yetinmişlerdir. O dönemde mekteplerdeki din dersine “Malumat-ı Diniye” (Dini Bilgiler) veya “Malumat-ı Diniye Maa Kur’an-ı Kerim” (Dini Bilgiler ve Kur’an) adı veriliyordu.⁵ 19. Yüzyılda gerçekleşen bu batı tarzı okullarda din bir branş dersi olarak okutulmaya başlandı. Teknik okullar açıldığında ise yabancı dil ve din dersi için hazırlık sınıfları oluşturuldu.

1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Öğretim Birliği Kanunu) yürürlüğe girince din öğretimi için yeni düzenlemeler yapıldı. Buna göre ilkokul, ortaokul ve liselerde farklı isim ve saatlerde okutulan din dersi bir süre program dışı bırakılmış ve okutulmamıştır. 1939- 1949 yılları arasında okul programlarında yer almayan din dersine dair bazı bilgiler Yurttaşlık Bilgisi gibi dersler içerisinde verilmeye çalışılmıştır. Din dersi 1949 yılında yeniden ilkokul programına alınmış

⁴ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2012, s.92,93.

⁵ Cemal Tosun, “Din ve Ahlak Öğretiminin Temelleri”, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Ed: Esmahan Ağaoğlu-Kıymet Selvi, Eskişehir 2008, s.129-131; Recai Doğan-Nurullah Altaş-Remziye Yılmaz, “Örgün Din Eğitimi”, *Din Bilimleri-I*, Ankuzem Yayınları, Ed: Cemal Tosun, Ankara 2007, s.177.

ve okutulmaya başlanmıştır. 1956 yılında ortaokullara, 1967 yılında liselere yeniden din dersi konulmuştur.⁶ 1982 yılına kadar isteğe bağlı şekilde okutulan din dersi, aynı yıl yapılan yeni Anayasa'nın 24. maddesine istinaden ilkokul 4. sınıf ile lise son sınıfa kadar mecburi ders haline getirilmiş ve adı "Din ve Ahlak Bilgisi" olarak değiştirilmiştir. Yaklaşık dört yıl sonra ise dersin adı "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi" olarak tespit edilmiş ve günümüze kadar bu isimle okutulmuştur.⁷

Tebliğler Dergisinde "Din Kültürü ve Ahlak Öğretiminin İlkeleri" maddeler halinde belirtilmiş⁸, ilköğretimin 8 yıla çıkarılmasından sonra ders programı 2000-2001 öğretim döneminde yenilenmiş, yapılandırmacı eğitim anlayışının benimsenmesinden sonra 2007-2008 öğretim döneminden itibaren programda bu anlayış doğrultusunda değişiklikler yapılmıştır.⁹

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Felsefi Temelleri

Her milli eğitim sisteminin yetiştirmeyi amaçladığı belirli insan tipi vardır. Eğitim politikasının belirlenmesinde ise o devletin ve milletin sahip olduğu değerlerin rolü büyüktür. Benimsenmiş yönetim şekli de bu konuda önemli bir etkiye sahiptir. Yönetimler, eğitim politikasını kendi anlayışını koruyup geliştirecek nesillerin yetişmesine yönelik olarak şekillendirir.

Türk milli eğitim felsefesinin temelini Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nda (Öğretim Birliği Kanunu) bulmak mümkündür. Söz konusu kanunla, tek merkezden planlanan, yürütülen ve denetlenen milli bir eğitim sistemi kurulması düşünülmüştür. Türk Milli Eğitim politikasının yetiştirmek istediği insan tipini ise Milli Eğitim Temel Kanunu'nda görmek mümkündür. Kanunun 2. maddesinde: "*Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini, 1.Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve*

⁶ Beyza Bilgin-Mualla Selçuk, *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*, Gün Yayıncılık, Ankara 1995, s.20,21; Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Yeni Çizgi Yayınları, Ankara 1995, s.65 vd.

⁷ Tuğrul Yürük, "İlk ve Orta Öğretimde Din Öğretimi: Din Dersleri", *Din Eğitimi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ed: Recai Doğan-Remziye Ege, Ankara 2012, ss.105-120; Doğan-Altaş-Yılmaz, *a.g.m*, s.178,179.

⁸ *Tebliğler Dergisi*, 1986/401,402; 1990/553; 1992/220-235.

⁹ 410 no'lu Talim-Terbiye Kurulu Kararı, 2006; Hüseyin Yılmaz, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*, İnsan Yayınları, İstanbul 2003, s.72 vd.

geliştiren...ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek.”¹⁰ ifadeleri yer almaktadır.

Din ve Ahlak Öğretiminin amaçları ise şöyle ifade edilmektedir: *“Din ve Ahlak öğretiminin genel amacı: Temel ve ortaöğretimde öğrenciye, Türk Milli Eğitim Politikası doğrultusunda genel amaçlarına, ilkelerine ve Atatürk’ün laiklik ilkesine uygun, din, İslam Dini ve ahlak bilgisi ile ilgili yeterli temel bilgi kazandırmak; böylece Atatürkçülüğün, milli birlik ve beraberliğin, insan sevgisinin, dini ve ahlaki yönden geliştirilmesini sağlamak, iyi ahlaklı ve faziletli insanlar yetiştirmektir.”¹¹*

Türk Milli Eğitiminin bu uzak hedeflerini gerçekleştirmek bütün örgün ve yaygın eğitim kurumlarının ve buralarda okutulan derslerin ortak görevidir. Bu derslerden birisi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersidir ve Türk Milletinin bütün fertlerine yukarıda sayılan özellikleri kazandırmada en büyük destek bu dersten gelecektir. Türk milletinin sahip olduğu değerleri dinden ayrı düşünmek mümkün değildir. İnsanımızın dini duygularını ve ihtiyaçlarını sağlıklı ve doğru bir şekilde karşılamadan onların ahlaki ve ruhi bakımdan dengeli gelişebildiklerini söyleyemeyiz. Milletimizin sahip olduğu ya da olması gerektiği değerlerin dini referanslı olmaması gerektiğini iddia edenler, meseleye ideolojik ve taraflı bakanlardır.¹²

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Bireysel-İnsani Temelleri

Bu konuya evvela acaba insanın din eğitimi ve öğretimine ihtiyacı var mıdır? sorusu ile başlamak yerinde olacaktır. Çünkü bu eğitim insan içindir. Eğitimden beklenen görev ise, fertlerin bütün yeteneklerini ortaya çıkarmak, geliştirmek, temel ihtiyaçlarını ve duygularını sağlıklı bir şekilde doyurmaktır. İnanma ihtiyacı doğuştan gelen ve her insanda bulunan bir özelliktir. Bu ihtiyacın doğru, sağlıklı bir şekilde karşılanması temel insani bir haktır.

¹⁰ *Tebliğler Dergisi*, S.2219, 30.10.1986.

¹¹ *Tebliğler Dergisi*, S.2219, 30.10.1986; Bilgin-Selçuk, *a.g.e*, s.65.

¹² Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2012, s.100-102; Yıldız Kızılabdullah-Tuğrul Yürük, “Din Eğitimi ve Öğretiminin Temelleri”, *Din Eğitimi*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ed: Mustafa Köylü-Nurullah Altaş, Ankara 2012, s.71-74.

Bireylere dini öğretme görevini din dersi yerine getirecektir. İnsandaki temel din duygusunun eksik ve yanlış doyurulmasına din dersi engel olabilir. İnsanın bedeni ve ruhi ihtiyaçları birlikte doyurulup geliştirilmelidir. İnanma ihtiyacı da tıpkı yeme, içme gibi önemli ve temel bir ihtiyaçtır. Din dersi bu ihtiyacın doğru bilgi, beceri ve duygularla karşılanmasına yardımcı olan bir derstir.¹³ Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi bu konuda bilişsel alt yapı oluşturmak görevini üstlenmiş gözükmektedir. İsteğe bağlı veya seçmeli bir din dersinden farklı olarak, zorunlu olmasını da göz önüne aldığımızda, bireyleri din ve inanç konularındaki temel ihtiyaçlarını karşılamaları için dini ve ahlaki bilgilerle buluşturmayı esas aldığını söylemeliyiz.

Konuyu acaba eğitim ve din eğitimi kişi için bir hak mıdır? sorusu çerçevesinde ele almak da mümkündür. Her çocuğun eğitim hakkının olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Bu hakkı öncelikle aile, ebeveyn karşılayacaktır. Ancak çocuk sadece aileye ait değildir; o içinde yaşadığı toplumun, devletin bir ferdidir. Bu nedenle çocuğun eğitiminden toplum ve devlet de sorumludur ve hukuk devleti eğitimi bir insan hakkı olarak algılar. Temel eğitimin zorunlu olması bu anlayışın bir sonucudur. Kişinin eğitim hakkının kapsamına din eğitimi de dahil midir? sorusuna gelecek olursak:

İnsan, tabiatı gereği din ile ilgilidir. Varlığının, hayatının anlamı ile ilgili sorularının bazı cevaplarını dinin verilerinde bulur. Din eğitimi, insanın çocukluğundan yaşlılığına kadar sürecek olan nereden geldiği, nereye gideceği, niçin ve nasıl gibi sorularına cevap bulmada önemli bir yardım sağlar. Bu cevapları bireyle buluşturacak bir imkân olması itibarı ile din kültürü dersi önemli bir işlev görür. Bunun bir adım ilerisi isteğe bağlı ve doktriner/inanç merkezli din dersi olur ki, bu din kültürü dersinden farklı bir derstir ve ayrıca değerlendirilir.¹⁴

¹³ N. Yaşar Aşıkoğlu, "Toplum Hayatımızda Dinin Yeri ve Din Eğitiminin Önemi", *CÜİF Dergisi*, S.2, Sivas 1998, s.45-50; Kızılabdullah- Yürük, *a.g.m.*, s.62-65.

¹⁴ Tosun, *a.g.e.*, s.94-97; Cemal Tosun, "Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimine Genel Bir Bakış", *Tartışılan Değerler Açısından Türkiye*, TDV Yayınları, Ankara 1996, s.97.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminin Toplumsal Temelleri

İnsan toplumsal bir varlıktır. Eğitimin görevlerinden birisi de insanın içinde yaşadığı topluma uyum sağlamasını yani toplumsallaşmasını sağlamaktır. Bu uyum ise toplumun değerlerini bilmek, benimsemek ve/veya saygı duymakla mümkündür. Toplum değerlerinin önemli bir bölümünü oluşturan manevi değerlerin de bireylere öğretilmesi gereklidir. Normların ve değerlerin öğretimi konusunun günümüz eğitiminde önemli yer tuttuğu, özellikle değerler eğitimi konusunda teorik ve pratik düzeyde çok sayıda çalışmalar yapıldığı bilinmektedir. Din ile değerler ve normlar arasındaki ilişki malumdur. Din öğretirken değerler öğretilbildiği gibi, değerler öğretiminde dinden de yardım alınabilmektedir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi bu konuda bir araç durumundadır. Din hem fertler arasında hem de fertlerle toplum arasındaki ilişkilerde önemli ve belirleyici bir unsurdur. Toplumdaki gelenek ve davranış kurallarında belirleyici olan dinin öğretilmesi eğitimin görevlerinden biridir. Din öğretimi kişinin toplumsallaşmasına iki açıdan katkı sağlayabilir: Dini etkinliklere katılmak isteyenlere gerekli hazır bulunuşluk sağlayarak ve katılmayanlara ise dini etkinlikleri anlama ve olumlu değerlendirme yeteneği kazandırarak.¹⁵

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminin Kültürel Temelleri

Eğitim ile kültür arasında ciddi bir ilişki vardır. Eğitimin görevlerinden birisi de kültürlemedir. Kültürlemeyi maddi ve manevi değerlerin yeni nesillere aktarılması, bunları ilerletecek kabiliyet ve idealin kazandırılması olarak tanımlayabiliriz. Gençlere aktarılacak kültürel miras içinde dini kaynaklı olanlar vardır. Bu nedenle kültürleme görevini yerine getiren okullardaki eğitim dini ve dini geleneği de öğretme durumundadır. Din bir milletin kimliğinde ve kültür unsurlarında belirleyicidir. Türk kültürünü oluşturan bütün unsurlar (dil, sanat, mimari, tarih vb.) İslam dininin etkilerini taşırlar. Sadece tarih, musiki, edebiyat gibi faaliyet alanlarını değil, sosyal adet, gelenek ve görenekleri, sosyal kurumları,

¹⁵ Tosun, *a.g.e*, s.97,98; Tosun, "Din ve Ahlak Öğretiminin Temelleri", s.133; Kızılabdullah-Yürük, *a.g.m*, s.65-67.

miras olarak devralınan kültür eserlerini ve değerleri tam olarak anlayabilmek büyük ölçüde dinin anlaşılmasıyla mümkündür.¹⁶

Bunun için okuldaki din kültürü derslerinden, dini hem bir kültür unsuru olarak, hem de diğer kültür unsurlarını etkileyen bir faktör olarak öğretmesi beklenir. Aksi halde yeni nesillerde bir kimlik bunalımı ve kültürel yabancılaşma oluşacaktır.¹⁷

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminin Evrensel Temelleri

Bireyler, toplumlar, devlet ve milletler aslında bütünü, yani evrenseli oluşturan cüzlerdir. İletişimdeki hızlı gelişmeler insanlar, devletler ve milletleri her an birbiri ile iç içe yaşar hale getirmiştir. Bu durum diğer insanların, toplumların davranışlarına yön veren din, ahlak ve kültürü hakkında bilgi sahibi olmayı gerektirmektedir. Son dönemlerde “Kültürlerarası Eğitim”, “Dinlerarası Eğitim” gibi yeni gelişen bilim dalları bu ihtiyaçtan dolayı ortaya çıkmıştır. Bu bilim dalları farklı kültür ve inanca sahip insanların bir arada nasıl uyumlu ve huzurlu yaşayabileceklerini araştırıp, çözüm önerileri geliştirmektedirler. Çok kültürlü bir yaşamda, fertlerin önce kendi inanç ve kültürlerini bilmesi ve saygı duyması, sonra da diğer inanç ve kültürlerle saygılı olması verilecek din eğitimi ve öğretimi ile mümkündür.¹⁸

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminin Hukuki Temelleri

Bu konuyu “hak” kavramı ve “hukuki metinler” çerçevesinde ele almak mümkündür. Ülkemizde din eğitimi ve öğretimine temel teşkil edecek kanun, yönetmelik gibi hukuki bazı düzenlemeler şöyledir:

-1924 Anayasası: Bu anayasanın 70 ve 75. Maddelerinde din, vicdan ve ibadet özgürlüğü teminat altına alınmıştır.¹⁹

¹⁶ Recep Kılıç, “Din Öğretimini Temellendirme Problemi”, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1999, s.61.

¹⁷ Tosun, *a.g.e.*, s.98,99; Tosun, *a.g.m.*, s.133,134; Kızılabdullah-Yürük, *a.g.m.*, s.67-69.

¹⁸ Tosun, *a.g.e.*, s.99,100; Tosun, *a.g.m.*, s.134; Kızılabdullah-Yürük, *a.g.m.*, s.69-71; John M. Hull, “Demokratik Çoğulcu Toplumlarda Din Eğitimi Üzerine Genel Değerlendirmeler”, *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları*, MEB Yayınları, Ankara 2004, s.48-51.

¹⁹ İbrahim Turan, “Ulusal ve Uluslararası Hukuk Açısından Türkiye’de Din Eğitiminin Yasal Dayanakları”, *OMÜİF Dergisi*, S.32, Samsun 2012, *a.g.m.*, s.100.

-*Tevhid-i Tedrisat Kanunu*: Bu kanun 3 Mart 1924 yılında çıkarılmış ve din eğitimi genel eğitim içinde ele almak ve onunla bütünleştirmek için çıkarılmıştır.²⁰

-*1961 Anayasası*: 19. Maddesinde din ve vicdan özgürlüğü, ibadet özgürlüğü yer almış, din eğitimi ilk defa anayasada zikredilmiştir.²¹

-*1982 Anayasası*: Bu anayasanın 24. maddesi din ve ahlak öğretimi mecburi hale getirmiştir. 4.maddede “Din ve Ahlak eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din Kültürü ve Ahlak öğretimi ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır” denilmektedir.²²

-*Uluslararası antlaşmalar*. 1948 yılında imzalanan *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*'nin 18. maddesi üye devletlerin din öğretimi hakkını ve özgürlüğünü tanımasını ve uygulamasını emreder. İlgili maddede “Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak din veya inanç değiştirme, dinini veya inancını tek başına veya topluca, açık veya özel olarak öğretim, uygulama, ibadet ve ayinlerle ortaya koyma hürriyetini içerir” denilmektedir.²³ Aynı beyannamenin 26/2,3 ile 29/2.maddeleri diğer ayrıntıları düzenlemektedir. Bunun haricinde 1945 yılında imzalanan “*Birleşmiş Milletler Şartı*”, 1966 yılında imzalanan “*Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme*”, 1981 yılında imzalanan “*Din veya İnanca Dayalı Her Türü Ayrımcılığın Kaldırılmasına Dair Sözleşme*”, 1989 yılında imzalanan “*Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi*” din ve vicdan hürriyeti ile ilgili hükümler içerirler.²⁴

-*Avrupa Birliği ve Konseyi Kararları*: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 4 Kasım 1950 de Roma’da imzalanmış, 1953 te yürürlüğe girmiştir. Üç bölüm ve 59 madde ile eklerinden oluşan sözleşmenin 9. Maddesinin 1 ve 2. Fıkrası din ve

²⁰ Bk. Recai Doğan, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tevhid-i Tedrisat Çerçevesinde Din Eğitim-Öğretimi ve Yapılan Tartışmalar”, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1999, ss.227-289; Halis Ayhan, *Türkiye’de Din Eğitimi*, Dem Yayınları, İstanbul 2004, s.50-58; Turan, *a.g.m*, s.100; Nurullah Altaş, *Ortaöğretim DKAB Öğretimi Öğretmen El Kitabı*, Dem Yayınları, İstanbul 2007, ss.9-44; Hüseyin Yılmaz, *a.g.e*, s.75-78.

²¹ Turan, *a.g.m*, s.101.

²² Bilgin, *a.g.e*, s.94-101; Turan, *a.g.m*, s.102.

²³ Turan, *a.g.m*, s.85,86.

²⁴ Turan, *a.g.m*, s.84-97.

vicdan özgürlüğünü İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne benzer ifadelerle teminat altına almaktadır.²⁵ Çeşitli tarihlerde alınan kararlarla din eğitimi ve öğretiminin bir hak olduğu, okulda çoğulcu yaklaşımla bu eğitimin verilmesi gerektiği vurgulanmıştır.²⁶ 2000 yılında imzalanan "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı"nın 10 ve 14. Maddeleri temel insan hakları çerçevesinde din ve vicdan özgürlüğüne ve din öğretimine vurgu yapmaktadır.²⁷

Laiklik ve Din Öğretimi

Türkiye'deki laiklik anlayışı ile batı ülkelerindeki laiklik anlayışları arasında farklar bulunmaktadır. Ülkeler ve yönetimleri kendi gerçekleri, halkının değerleri ve istekleri doğrultusunda laiklik uygulamaları geliştirmişlerdir.²⁸ Fransa'da din eğitimi ve öğretimi tamamen kiliselere bırakılmışken, Almanya'da devlet ve kilise birlikte bu işi gerçekleştirmektedirler. Yani batı ülkeleri arasında dahi farklı uygulamalar mevcuttur. Ülkemiz laiklik konusunda 80 yılı aşkın bir tecrübeye sahiptir. Bu tecrübe neticesinde geline nokta milletin değerleri ve istekleri ile örtüşmektedir. Başlangıçta din eğitimi ve öğretimi mevcuttu, sonra kaldırıldı, sonra seçmeli oldu ve son şekliyle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi olarak (Anayasa, 24.Madde) mecburi hale geldi. 2012-2013 öğretim yılında ise seçmeli din dersleri ortaokul ve lise programlarındaki yerini aldı.

Türkiye'yi laiklik ve din eğitimi-öğretimi açısından başka ülkelerle kıyaslayarak mevcut uygulamaları diğerlerine benzemediği için yargılamak doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü ülkemizin kendine ait özel şartları ve gerçekleri vardır.²⁹ Her şeyden önce halkın büyük çoğunluğunun dini olan İslam dininde kilise gibi kutsal bir kurum yoktur. Dolayısıyla din ile devlet işlerinin ayrılmasında Batı ülkelerindeki gibi din işlerini din kurumuna bırakmak gibi bir uygulama geliştirilememiştir. Batılı uygulamalara bakarak Türkiye'de de din eğitimi ve

²⁵ Turan, *a.g.m*, s.87,88.

²⁶ Tosun, *a.g.e*, ss. 102-109; Tosun, *a.g.m*, s.135,136; Mustafa Köylü-İbrahim Turan, "Avrupa Birliği Ülkelerinde Din Eğitimi", *Din Eğitimi*, Ed: Mustafa Köylü-Nurullah Altaş, Gündüz Eğitim Yayıncılık, 2012 Ankara, ss.83-111.

²⁷ Turan, *a.g.m*, s.96-99; Yılmaz, *a.g.e*, s.81,82.

²⁸ Almanya ve İngiltere örnekleri için bk. Beyza Bilgin, *a.g.e*, s.103-109.

²⁹ Ahmet Gürtaş, "Din Öğretimi ve Laiklik", *Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1999, ss.527-549.

öğretiminin laik devlet tarafından verilmesine karşı çıkanlar ile bu eğitimin cemaatlere bırakılmasını isteyenler laiklik teorisi açısından haklı gözükseler bile, din kurumsalı ile devlet kurumsalının ayrı iki erk gibi kabul görmediği bir uygulamada bunun gerçekleşmesinin neredeyse imkânsız olduğunu göz ardı etmemelidirler. Ülkemizde örgün din eğitimi uzun yılların tecrübesi neticesinde devlet okullarında, yaygın din eğitimi ise Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılmaktadır. Din eğitimi ve öğretiminin bugünkü şekli ile devlet ve milleti birbirine yaklaştırdığını, muhtevası itibari ile de beklentileri büyük ölçüde karşılayacak kaliteye ulaştığını söyleyebiliriz. Seçmeli din dersleri uygulaması bu konuda yeni adımlar ve ufuklar açmış görünmektedir. Bunu da sadece ideolojik değil, asıl olarak dini pedagojik açıdan takip etmek gerekir.³⁰

Bazı Avrupa Ülkelerinde Din Öğretimi ve Okullarda Din Dersleri

AB Ülkelerinde Din Öğretimi

Avrupa Konseyi verilerine göre 46 üye devletten 43 ünde devlet okullarında Din Dersi vardır. 46 üye devletin 25 inde ise (Türkiye dâhil) din dersleri için bir tür zorunluluk söz konusudur. Ancak bu zorunluluğun anlamında ve uygulamasında farklar vardır. Bazı ülkelerde din dersine katılım ve öğretilenleri takip mecburiyeti vardır. (Türkiye, Norveç, İsveç, Yunanistan, Finlandiya). Bazı ülkelerde mezheplere göre din dersi verilmektedir. (Avusturya, Danimarka, İrlanda, Güney Kıbrıs, İzlanda, Malta, Monaco, San Marino, Lihtenştayn, İngiltere). Diğer ülkelerde din dersi yerine başka bir ders seçme imkânı verilmekte ancak bu derse katılmak mecburiyeti bulunmaktadır. Bu ülkelerde de mezhebe göre din dersi vardır. (Almanya, Belçika, Bosna-Hersek, Hollanda, Litvanya, Lüksemburg, İsviçre, Sırbistan, Slovakya).³¹

Diğer ülkelerde ise din dersi öğrencilerin isteğine bağlı olarak verilmektedir. AB ülkelerinde din dersi uygulamasında üç model mevcuttur:

-Dini cemaatler tarafından verilen mezhebe bağlı din dersi,

³⁰ Tosun, *a.g.e*, s.109-112; Bilgin, *a.g.e*, s.88-94; Tosun, *a.g.m*, s.136,137.

³¹ Tosun, *a.g.e*, s.140.

-Devlet ve cemaat işbirliği ile verilen mezhebe bağlı veya olmayan, seçmeli veya mecburi din dersi,

-Devlet tarafından mezhebe bağlı olmadan verilen din dersi.³²

Görüldüğü gibi AB ülkelerinde çok farklı uygulamalar vardır. Bu farklılıklar o ülkenin tarihi, milli ve bölgesel şartları ile kültürel değerlerinden kaynaklanmaktadır.

Avrupa Konseyi ve Din Öğretimi

Din öğretimi konusunda çok farklı uygulamaların var olduğu AB ülkelerinde tek bir modelin olmadığı ve olamayacağı görülmektedir. Aynı ismi taşıyan derslerde dahi farklı uygulamalar görülmektedir.³³ Buna rağmen AB ülkelerinde din öğretimi için bazı ortak yaklaşımların varlığından söz edilebilir. Dersin teolojik değil pedagojik olarak temellendirilmesi gerektiği, dinin değil genel eğitimin bir parçası olduğu vurgulanmaktadır. Ders programlarında dört ortak hedef gözlenmektedir:

- Hayatın dini boyutunun ve dinin farkına vardırma,
- Dini imkân ve dinle ilgili ahlaki davranış kurallarından haberdar etme,
- Dini bilgi ve tecrübe aktarımı,
- Bilme ve anlama.

Ortak standart olarak şunlar üzerinde durulmaktadır:

- Din dersi genel eğitim ölçülerine dayanmalıdır,
- Din dersi toplumsal bir önemi haizdir bu öneme uygun öğretilmelidir.
- Din dersi çoğulculuk gerçeğinden hareketle mezhepler ve dinler arası eğilimli olmalıdır.

³² Tosun, *a.g.e.*, s.138-141; Tosun, *a.g.m.*, s.140,141; Köylü-Turan, *a.g.m.*, ss.83-111; Doğan-Altaş-Yılmaz, *a.g.m.*, s.196,197; Karl Ernst Nipkov, "Avrupa Birliği Anlayışı Çerçevesinde Almanya'da Din Öğretimi", *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları*, MEB Yayınları, Ankara 2004, s.64-74.

³³ Uygulamalar için bk. Fazlı Arabacı, "Avrupa(Almanya, İngiltere, Hollanda, Fransa, Belçika) da Din Öğretimi", *Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1999, s.73-94.

- Din dersi çocuğun din eğitimi hakkı üzerine dayanır. Öğretmenler eleştirel düşünebilmelidir.³⁴

Sonuç ve Öneriler

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretimi ülkemizde tartışılan konulardan biri olagelmıştır. Bu tartışmalar günümüzde de zaman zaman gündemdeki yerini almaktadır. Konuya duygusal ve teolojik açıdan bakmak geçmişte problemi çözmemiş ve gelecekte de çözecek gibi görünmüyor. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine pedagojik açıdan bakmak ve tarihi tecrübeyi göz önünde bulundurmak en sağlıklı yol olarak görünmektedir. Sağlıklı bir tarih anlayışı dinin doğru anlaşılması için elzemdir. Yapılması gereken, bu eğitimin muhtevasını ve ihtiyaçları karşılayıp, karşılamadığını sorgulamaktır. Din, insanların birbirlerini anlayabilmeleri için gerekli olan temel iletişim kodlarını bünyesinde barındırır. Anlamayan da çıkmaktadır. Bu ifadeleri çıkarabiliriz. Nihayetinde din, insan içindir ve insanların problemlerini çözmede, kişiliğini geliştirmede önemli bir yere sahiptir.

Din ve Ahlak öğretiminin tarihsel, felsefi, insani, bireysel, kültürel, toplumsal, hukuksal ve evrensel temelleri bu eğitimin hem ciddi bir ihtiyaç, hem de kişiler için bir hak olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye kendine has özel şartları ve gerçekleri olan bir ülkedir. Bu çerçevede yaklaşık 80 yıllık bir tecrübeye sahiptir ve bu tecrübe neticesinde Din dersleri mecburi olmuş, toplumun ihtiyaç ve taleplerini karşılayacak bir seviyeye ulaşmıştır.

DKAB dersinin mecburiyeti, seçmeli olması ya da kaldırılması tartışmalarından ziyade, bu dersin muhtevasının toplumun tüm kesimlerinin ihtiyacını karşılayacak şekilde düzenlenmesi ve yöntemler geliştirilmesi üzerinde yoğunlaşmalıdır. Şu anki uygulamadan rahatsız olanlar bu şekilde bir muhtevanın oluşması konusunda katkı yapmalıdırlar.³⁵ Eğer içinde çözüm önerisi

³⁴ Tosun, *a.g.e.*, s.138,139.

³⁵ Bazı teklifler ve yöntemler için bk. Hüseyin Yılmaz, "Alevilik-Sünnilik Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.XIII/2, Sivas 2009, s.206-209; Beyza Bilgin, "Din Öğretiminde Yeni Modeller", *Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi*

barındırmıyorsa, karşı olmanın fazla bir değeri yoktur. Küreselleşmiş bir dünyada inancın değeri ve gücü daha da artmıştır. Eğer geleceğin dünyasında söz sahibi olmak istiyorsak, yetiştireceğimiz nesillere her türlü pozitif bilimin yanında dini ve ahlaki değerlerini de öğretmeliyiz. Bunun yeri okullardır ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersidir.

Son dönemlerde özellikle insan hakları konusunda örnek almaya çalıştığımız Avrupa ülkelerinin büyük çoğunluğunda din dersi mecburidir. Uygulama farklılıkları olmasına rağmen din dersi bu ülkelerde pedagojik olarak temellendirilmiş ve okullarda yer almıştır. Olaya duygusal ve ideolojik olarak yaklaşmayı bir tarafa bırakarak, bilimsel bir bakış açısıyla din dersinin muhtevasını toplumun her kesimine cevap verecek şekilde zenginleştirip, geliştirmenin yollarını aramalıyız. Din eğitiminin fonksiyonlarını göz önüne aldığımızda dindar olsun olmasın, günümüzde yaşayan her ferdin kültürün en önemli unsurlarından biri olan din hakkında, hatta diğer dinler hakkında bilgi sahibi olması küreselleşen bir dünyada artık zaruret haline gelmiştir.

Kaynakça

- Ayhan, Halis; *Türkiye’de Din Eğitimi*, Dem Yayınları, İstanbul 2004.
- Akyüz, Yahya; *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2012.
- Altaş, Nurullah; *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi Öğretmen El Kitabı*, Dem Yayınları, İstanbul 2007.
- Arabacı, Fazlı; “Avrupa (Almanya, İngiltere, Hollanda, Fransa ve Belçika) da Din Öğretimi”, *Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi*, Türk Yurdu Yayınları, ss.73-95, Ankara 1999.
- Aşıkoğlu, N. Yaşar; “Toplum Hayatımızda Dinin Yeri ve Din Eğitiminin Önemi”, *CÜİF Dergisi*, S.2, s.45-50, Sivas 1998.
- Bilgin, Beyza; *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Gün Yayıncılık, Ankara 1998.
- ; “Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri”, *AÜİF Dergisi*, C.24, s.469-484, Ankara 1981.
- ; “Din Öğretiminde Yeni Modeller”, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmi Toplantısı Tebliğleri*, ss-551-559, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1999.

İlmi Toplantısı Tebliğleri, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1999, ss-551-559; Tosun, *a.g.e.*, s.132-139.

- Bilgin, Beyza-Selçuk, Mualla; *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*, Gün Yayıncılık, Ankara 1995.
- Doğan, Recai; "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tevhid-i Tedrisat Çerçevesinde Din Eğitim-Öğretimi ve Yapılan Tartışmalar", ss. 227-289, *Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1999.
- Doğan, R.-Altaş, N.-Yılmaz, R; "Örgün Din Eğitimi", *Din Bilimleri-I*, Ankuzem Yayınları, Ed: Cemal Tosun, Ankara 2007.
- Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmaları*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2004.
- Gürtaş, Ahmet; "Din Öğretimi ve Laiklik", *Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi*, Türk Yurdu Yayınları, ss.527-549, Ankara 1999.
- Hull, John M; "Demokratik Çoğulcu Toplumlarda Din Eğitimi Üzerine Genel Değerlendirmeler", *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları*, s.48-51, MEB Yayınları, Ankara 2004.
- Kılıç, Recep; "Din Öğretimini Temellendirme Problemi", *Cumhuriyetin 75.Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi*, Türk Yurdu Yayınları, ss.55-62, Ankara 1999.
- Kızılabdullah, Yıldız-Yürük, Tuğrul; "Din Eğitimi ve Öğretiminin Temelleri", *Din Eğitimi*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ed: Mustafa Köylü-Nurullah Altaş, Ankara 2012.
- Nipkov, Karl Ernst; "Avrupa Birliği Anlayışı Çerçevesinde Almanya'da Din Öğretimi", *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları*, ss.64-74, MEB Yayınları, Ankara 2004.
- Onat, Hasan; "Niçin Din Eğitimi", *Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu Bildirileri*, AÜİF ve TÖMER Yayınları, Ankara 1997.
- Öcal, Mustafa; "Cumhuriyet Döneminde İlk, Orta ve Yüksek Öğretimde Din Öğretimi", *Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi*, ss.309-344, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1999.
- Selçuk, Mualla; "Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri", *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2000.
- ; "Din Öğretimi Özgürleştiren Bir Süreç Olabilir mi?", *İslamiyat Dergisi*, C.1, S.1, s.71-87. Ankara 1998.
- ; "Din Öğretiminde Yeni Modeller (Problem Çözücü Model)", *Cumhuriyetin 75.Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmi Toplantısı Tebliğleri*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1999.
- Tosun, Cemal; *Din Eğitimi Bilimine Giriş* (6.Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara 2012.
- ; "Din ve Ahlak Öğretiminin Temelleri", E.Ağaoğlu-K.Selvi (Ed.), *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2008.
- ; "İki Binli Yıllarda Türkiye'de Din Öğretimi: Bugünden Geleceğe", *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmaları*, MEB Yayınları, Ankara 2004.
- ; "Eğitim ve Din Eğitimi Politikaları", *Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmi Toplantısı Tebliğleri*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 1999.
- ; "Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimine Genel Bir Bakış", *Tartışılan Değerler Açısından Türkiye*, TDV Yayınları, Ankara 1999.
- Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu Bildirileri*, AÜİF ve TÖMER Yayınları: Ankara 1997.

- Turan, İbrahim; "Ulusal ve Uluslararası Hukuk Açısından Türkiye'de Din Eğitiminin Yasal Dayanakları", *OMÜİF Dergisi*, S.32, ss.77-109, Samsun 2012.
- Yılmaz, Hüseyin; *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*, İnsan Yayınları, İstanbul 2003.
- ; "Alevilik-Sünnilik Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.XIII/2,s. 206-209,Sivas 2009.
- Yürük, Tuğrul, "İlk ve Ortaöğretimde Din Öğretimi: Din dersleri", *Din Eğitimi El Kitabı*, Ed: Recai Doğan- Remziye Ege, Grafiker Yayınları, Ankara 2012.